

ТВОРЧА ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ ЯК ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

*Учитель повинен бути артистом, художником,
гаряче закоханим у свою справу...*
Антон Чехов

Анотація. У статті здійснено теоретичний аналіз важливої проблеми мистецько-педагогічної освіти: творчої індивідуальності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва, як необхідної складової його професійного саморозвитку.

Розкрито загальне значення понять «індивідуальність», «творча індивідуальність», «творча індивідуальність учителя».

Виокремлено сутність і основні якості, ознаки творчої індивідуальності вчителя образотворчого мистецтва.

Ключові слова: індивідуальність; майбутній учитель образотворчого мистецтва; мотивація; творча індивідуальність; творча індивідуальність учителя; професійний саморозвиток; самовдосконалення; самореалізація; фахова підготовка.

Аннотація. В статье осуществлен теоретический анализ важной проблемы художественно-педагогического образования: творческой индивидуальности будущих учителей изобразительного искусства.

Раскрыто общее значение понятий «индивидуальность», «творческая индивидуальность», «творческая индивидуальность учителя».

Определена сущность и основные качества, признаки творческой индивидуальности учителя изобразительного искусства.

Ключевые слова: индивидуальность; будущий учитель изобразительного искусства.; мотивация; творческая индивидуальность; творческая индивидуальность учителя; профессиональное саморазвитие; самоусовершенствование; самореализация; специальная подготовка.

Annotation. *The article theoretically analyzes an important problem of pedagogical art education: creative individuality of a future teacher of art as an important part of his or her professional self-development. The general meanings of such terms as «individuality», «creative individuality» and creative «individuality of a teacher» were revealed.*

On the basis of the analysis the essence and main characteristics, the features of creative individuality of a teacher of art which include creative cognitive activity, critical thinking, marked focus on self-actualization, self-discovery, self-improvement; spiritual culture, moral and value orientation; self-fulfillment and self-expression in artistic creativity; pedagogical orientation, formed positive self-conception, the feeling of being special and unique as a teacher and an artist have been allocated.

The main means of creative individuality formation of a student in the process of educational training: 1) special tasks aimed at the development of mental sphere; 2) challenging situations which stimulate self-development of the individuality; 3) creative independent work aimed at the development of individual creativity; 4) academic and creative cooperation of a teacher and a student, dialogic interaction, teacher's personal example were determined.

The key role of creative individuality in the professional self-development of a future teacher of art in the process of professional training is emphasized.

Key words: *individuality; future teacher of art; motivation; creative individuality; creative individuality of a teacher; professional self-development; self-improvement; self-fulfillment; self-development of a personality; professional training.*

© Музика Ольга Яношівна, 2017

Вступ. У складних умовах сьогодення під впливом глобальних суспільних та ідеологічних перетворень в українському соціумі формування творчої індивідуальності педагога в процесі професійної підготовки у вищих навчальних закладах є однією із найактуальніших проблем сучасної школи. Адже стрімко зростає соціальна роль творчої, яскравої особистості з високим рівнем духовності й загальної культури, творця нових цінностей, ідей і переконань. Школа гостро потребує вчителя-новатора, вчителя-дослідника, майстра своєї справи, кваліфікованого фахівця-професіонала, готового до інноваційної діяльності, здатного до постійного творчого пошуку, саморозвитку і самовдосконалення.

Процес навчання у вищому навчальному закладі безпосередньо пов'язаний з особистісним і професійним зростанням студента, розкриттям його творчого потенціалу, усвідомленням своєї значимості й неповторної індивідуальності, що визначає подальший життєвий і професійний шлях.

Огляд літератури, концептуальних засад, гіпотез. Вагомий внесок у розвиток ідей про індивідуальність здійснили видатні філософи, соціологи, педагоги, психологи минулого й сучасності.

Проблему індивідуальності у філософському аспекті порушено у дослідженнях М. Кагана, І. Кона, Ю. Орлова, І. Резвицького, Ю. Хабермаса та ін. Психолого-педагогічні аспекти цього феномену розкриваються в роботах К. Абульханової-Славської, Б. Ананьєва, Є. Бондаревської, Н. Вишнякової, В. Кан-Калика, В. Мерліна, В. Моляко, М. Осухової, О. Пехоти, В. Сластьоніна, І. Харламова та інших.

Специфіка творчої індивідуальності була предметом досліджень А. Асмолова, М. Бахтіна, В. Белова, Л. Виготського, І. Кона, В. Міріманова, В. Шадрикова та ін. Поняття «творчої індивідуальності педагога» розглянута у працях Ш. Амонашвілі, О. Заболотської, В. Загвязинського, Є. Ільїна, С. Лисенкова, Л. Мільто, О. Отич, О. Пехоти, М. Поташника, В. Сухомлинського, В. Шаталова та ін.

Вплив мистецтва на розвиток особистості майбутнього педагога досліджували В. Бутенко, О. Мелік-Пашаєв, Н. Миропольська, Г. Ніколаї, О. Олексюк, В. Орлов, О. Отич, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, О. Шевнюк, Г. Шевченко, О. Щолокова та ін.

Разом з тим, проблема творчої індивідуальності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва в контексті його професійного саморозвитку ще не була предметом окремого наукового пошуку, не зважаючи на надзвичайну актуальність.

Метою статті є теоретичний аналіз важливого питання мистецько-педагогічної освіти: проблеми творчої індивідуальності майбутнього

вчителя образотворчого мистецтва, як необхідної складової його професійного саморозвитку; визначення сутності й основних якостей, ознак творчої індивідуальності художника-педагога.

Результати дослідження та обговорення. Творчий характер педагогічної діяльності, безперечно, передбачає наявність творчої індивідуальності вчителя. Відтак, проблема усвідомлення і формування творчої індивідуальності майбутнього педагога в процесі навчання посідає важливе місце як у теоретичному, так і в практичному аспектах.

Філософи (Г. Гак, М. Каган, І. Кон, Д. Лоуренс, В. Тугаринов, Ю. Хабермас та ін.) і педагоги (О. Абдуліна, Є. Бондаревська, В. Ільїн, О. Пехота, В. Сластьонін та ін.) у своїх працях індивідуальність трактують як індивідуально-утворювальну ознаку, істотну рису особистості: «індивідуальність – це те, унікальне, неповторне у виявленні всього цього загального, що відрізняє один індивід від другого» [3, 20]; «індивідуальність означає те особливе, що відрізняє цю людину від інших, включаючи як природні, так і соціальні, як тілесні, так і набуті, вироблені в процесі онтогенезу властивості» [7, 7]. Також індивідуальність розглядається як найвищий рівень розвитку та самоактуалізації особистості.

У психології (Б. Ананьєв, В. Мерлін, С. Рубінштейн та ін.) індивідуальність визначається як психічний світ людини, основними сферами якого є: інтелектуальна, мотиваційна, емоційна, вольова, предметно-практична, саморегуляційна й екзистенційна.

Так, у своєму дослідженні Б. Ананьєв першим описав індивідуальність як інтеграцію «всіх властивостей людини як індивіда, особистості та суб'єкта діяльності», зробив висновок про необхідність розгляду людської індивідуальності з боку її цілісності, внутрішньої замкненості основних властивостей людини [1].

Проблема індивідуальності у російській естетиці вперше була

поставлена М. Бахтінім, який визначив естетичну діяльність саме як діяльність індивідуальності [2, 5].

Сутність феномену «творча індивідуальність» розглядається вченими у контексті творчої діяльності, адже саме у творчості простежуються можливі вияви індивідуальності людини, бо «творчість – це боротьба з усім хворобливим, творчість – це прояснення і душевне очищення, катарсис» [11, 5].

У контексті нашого дослідження важливим є визначення творчої індивідуальності С. Гільманова як характеристики творчої особистості, що володіє творчою спрямованістю, мотивацією, здібностями, мисленням, вольовими якостями, де центральними, стрижневими є мотиви й здібності, які зумовлюють її внутрішню активність і результативність її діяльності [4, 11].

Психологи важливою характеристикою творчої індивідуальності вважають характерологічні особливості особистості. Так, Б. Ананьєв виокремлював серед них потреби особистості в їх широкому розумінні, а також комунікативні й рефлексивні риси характеру і самосвідомості.

У творчій індивідуальності педагога можна виокремити дві складові – психічну і особистісну. Психічна сторона індивідуальності включає сім сфер людини, як уже зазначалося раніше. У педагогічній діяльності їх прояв характеризується рівнем розвитку загальних і професійних здібностей, а також професійної мотивації. Відтак, рівень розвитку індивідуальності педагога залежить від рівня розвитку здібностей, цілей, потреб.

На думку О. Отич, з якою ми цілком погоджуємося, творча індивідуальність педагога є сутнісною характеристикою й критерієм його педагогічної майстерності. «Вона становить собою інтегративне особистісне утворення, що охоплює сукупність мотиваційних, інтелектуальних, емоційно-вольових та професійних якостей і

властивостей творчої особистості педагога..., що характеризують індивідуально неповторні особливості його професійної педагогічної самосвідомості, рівень творчої педагогічної діяльності та його творчий потенціал [9, 61]. Дослідниця переконана, що «творча індивідуальність педагога завжди відображає його суб'єктність, спрямованість на неперервний творчий саморозвиток, прагнення до творчого самовиявлення і самоактуалізації» [9, 61].

Формування індивідуальності, вважає О. Заболотська, є процесом збагачення особистості професійно значущими якостями та властивостями, набутим педагогічним досвідом і вироблення на цій основі якісно нового суспільно й особистісно значущого знання [6].

Складовими формування професійно орієнтованої індивідуальності майбутнього вчителя, на її думку, є розвиненість професійних якостей (професійне самоусвідомлення, професійна спрямованість, педагогічна майстерність, педагогічне мислення, відповідальність, професійна усталеність, ціннісне ставлення до майбутньої професії) та індивідуальних якостей (спрямованість на професію учителя, любов до дітей, організаторські схильності, комунікативні схильності, соціальні якості, самооцінка, самовиховання, саморозвиток, емоційно-вольові якості) студента вищого навчального педагогічного закладу [6].

У процесі формування індивідуальності студента важливим, на нашу думку, є цілевизначення: цілі викладача й студента, формування й розвитку індивідуальності та процесу професійної підготовки, з передбаченнями саморозвитку індивідуальності та особистості студента.

Отже, ми цілком поділяємо думку О. Пехоти, яка переконана, що підготовка майбутнього вчителя повинна перетворюватися на педагогіку його професійного розвитку і саморозвитку [10].

Відтак, підготовка майбутніх учителів образотворчого мистецтва повинна ґрунтуватися на провідних ідеях гуманізації освіти (Г. Балл,

С. Гончаренко, І. Зязюн, А. Маслоу, К. Роджерс, К. Юнг та ін.), що спрямовані на формування особистості, здатної до повної самореалізації свого потенціалу, постійно відкритої для сприйняття інноваційного досвіду, оновлення та вдосконалення знань; створення необхідних умов для вираження її індивідуальності, ствердження власної життєвої позиції («Я» -концепції).

Основним показником наявності в людині яскраво вираженої індивідуальності, як вважає Л. Мільто, є сформованість внутрішніх відчуттів волі, відповідальності й духовності як якостей особистості [8].

Також важливим критерієм індивідуальності є індивідуальний стиль діяльності педагога, його самобутність, творча свобода, здатність до ризику, нестандартний підхід до вирішення проблем.

Здійснений аналіз науково-педагогічної літератури дає змогу визначити сутнісні ознаки творчої індивідуальності вчителя образотворчого мистецтва: творча пізнавальна активність, критичне мислення, яскраво виражена спрямованість на самоактуалізацію, самопізнання, самовдосконалення; духовна культура, морально-ціннісні орієнтації; самореалізація і самовираження у художньо-творчій діяльності; педагогічна спрямованість, сформованість позитивної «Я-концепції», відчуття своєї унікальності й неповторності як педагога і як митця.

На нашу думку, найбільш повно формування творчої індивідуальності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва буде відбуватися в процесі активної навчально-пізнавальної діяльності, самостійної роботи, презентацій персональних творчих проектів, виставок тощо. Адже, на переконання вчених, будь-яка діяльність не тільки розкриває людину як особистість, а й сприяє формуванню його особистісних рис, а отже, формуванню творчої індивідуальності й [5].

Відтак, процес навчання у вузі повинен забезпечити можливості для розвитку індивідуальності студента і тих психічних властивостей і якостей,

які виявляються об'єктами соціальних впливів у даних умовах. Тому формування творчої індивідуальності має відбуватися з урахуванням психолого-педагогічної діагностики особистості кожного студента.

Основними засобами для досягнення поставленої мети в процесі фахової підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва можуть виступати: 1) проблемні ситуації, що стимулюють саморозвиток індивідуальності 2) спеціальні завдання, спрямовані на розвиток сфер психіки; 3) творчі самостійні роботи, спрямовані на розвиток креативності індивідуальності; 4) навчально-творче співробітництво педагога і студента, діалогічна взаємодія, особистий приклад викладача.

Висновки. Таким чином, у результаті аналізу наукових джерел із порушеної проблеми, ми можемо зробити висновок, що творча індивідуальність майбутнього вчителя образотворчого мистецтва є основою, стрижнем його професійно-особистісного становлення і саморозвитку, що визначає його життєвий і творчий шлях.

Нами розглянуто лише деякі аспекти проблеми творчої індивідуальності студента у контексті його професійного саморозвитку. Доцільним є поглиблення та подальша розробка питань діагностики і розвитку якостей творчої індивідуальності, обґрунтування психолого-педагогічних умов, що сприятимуть формуванню цієї якості у майбутнього художника-педагога.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания / Б.Г. Ананьев. – Л. : Изд-во Ленинградского ун-та, 1969. – 339 с.
2. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества / М. М. Бахтин; [примеч. С. С. Аверинцева, С. Г. Бочарова]. – М. : Искусство, 1986. – 444 с.
3. Гак Г.М. Диалектика коллективности и индивидуальности. – М.,1967. – с.20., с.20.
4. Гильманов С. А. Творческая индивидуальность учителя : учеб. пособие / С. А. Гильманов. – Тюмень : Тюмен. гос. пед. ин-т, 1995. – 167 с.
5. Гнатышина Е. А., Гердт Н. А. Модель формирования профессионально-

творческого потенциала студентов творческих профессий. Образование и наука. 2015; 1(2):18-27. DOI:10.17853/1994-5639-2015-2-18-27.

6. Заболотська О. О. Теоретико-методичні засади формування індивідуальності майбутніх учителів-словесників у професійній підготовці: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / О. О. Заболотська. – О., 2007. – 38 с.

7. Кон И. С. Социология личности / И. С. Кон. – М. : Политиздат, 1967. – 383 с.

8. Мільто Л. О. Формування творчої індивідуальності майбутнього вчителя в процесі професійної педагогічної підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Л. О. Мільто. – К., 2001. – 20 с.

9. Отич О. М. Мистецтво у системі розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання : дис. ... д-ра. пед. наук : 13.00.04 / Отич Олена Миколаївна ; Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих Академії педагогічних наук України. – К., 2009. – 467 с.

10. Пехота Е. Н. Индивидуальность учителя: теория и практика: учеб. пособие / Е.Н. Пехота. – Николаев: Николаевский пед. ин-т, 1996. – 144 с.

11. Роменець В. А. Психологія творчості : навч. посібник. 2-ге вид., доп. / В. А. Роменець. – К. : Либідь, 2001. – 288 с.

LIST OF USED SOURCES

1. Anan'ev B. G. (1969). Chelovek kak predmet poznaniya [Person as subject knowledge]. – L. : Yzd-vo Leningradskogo un-ta.

2. Baxtin M. M. (1986). Estetika slovesnogo tvorchestva [Aesthetics of literary creativity]; [primech. S. S. Averintseva, S. G. Bocharova]. – M. : Iskusstvo.

3. Gak G.M. (1967). Dialektika kollektivnosti i` individualnosti [The dialectics of collectivity and identity]. – M.

4. Gilmanov S. A. (1995). Tvorcheskaya individualnost uchitelya : ucheb. posobie [Creative personality of the teacher: Stud. Manual]. – Tiumen : gos. ped. yn-t.

5. Gnatyshina E.A., Gerdt N.A. (2015). Model formirovaniia professionalno-tvorcheskogo potentsiala studentov tvorcheskikh professi. Obrazovanie i nauka [The model of formation of professional and creative potential of students of creative professions. The Education and science journal.(2):18-27. (In Russ.) DOI:10.17853/1994-5639-2015-2-18-27.

6. Zabolotska O. O. (2007). Teoretiko-metodychni zasady formuvannya indyvidualnosti maybutnih uchyteliv-slovesnykiv u profesiyiny pidgotovtsi: avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya doktora ped. nauk [Theoretical and methodological bases of the formation of individuality future teachers-teacher of literature in training: avtoref. dis. for the sciences. degree of doctor of historical sciences.] Science: special. 13.00.04 «Teoriya ta metodyka profesiynoi osvity» – O.

7. Kon Y. S. (1967). Sotsiologiya lichnosti [Sociology of personality]. – M. : Politizdat.

8. Milto L. O. (2001). Formuvannya tvorchoi indyvidualnosti maibutnogo vchytelia v protsesi profesiynoi pedagogichnoi pidgotovky : avtoref. dis. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk : spets. 13.00.04 «Teoriya ta metodyka profesiynoi osvity» [The formation of a creative personality of future teachers in the process of professional teacher training: Dissertation for a Candidate degree in Pedagogical sciences. Speciality: 13.00.04 – Theory and Methods of Professional Education – K.

9. Otych O. M. (2009). Mystetsztvo u systemi rozvytku tvorchoi indyvidualnosti

maybutnogo pedagoga profesiynogo navchannia : dys. ... d-ra. ped. nauk : 13.00.04 / Otych Olena Mykolayivna; Institut pedagogichnoi osvity i osvity doroslyh Akademii pedagogichnyh nauk Ukrainy [The art in the development of creative personality of the future teacher training: dis. ... Dr. edr. Science: 13.00.04/Otych Elena Nikolaevna; Institute of teacher training and adult education Academy of pedagogical sciences of Ukraine]. – K.

10. Pehota E. N. (1996). Indyvidualnost uchyteleya: teoria i praktika: ucheb posobie [Individuality teacher: theory and practice: Stud. Manual]. – Nikolaev: Nikolaevskiy ped. un-t.

11. Romenezh` V. A. (2001). Psihologiya tvorchosti : navch. posibnyk. 2-ge vyd., dop. [Psychology of creativity: textbook]. – K.